

بررسی تفاوت‌های بین نسلی به لحاظ وضعیت دینداری در سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان کارده - شهرستان مشهد)

دکتر علی اکبر عنابستانی^۱، سحر احمدزاده^۲

چکیده

امروزه جامعه ایران از نظر اجتماعی، سیاسی، عقیدتی و... دستخوش تحولات و دگرگونی‌های اجتناب‌ناپذیری شده است. در این میان روستاها نیز مستثنی نبوده و این دوران گذار را تجربه می‌کنند. یکی از عرصه‌هایی که نسل جوان روستایی را به لحاظ ارزشی از نسل‌های قبل متمایز ساخته مربوط به حوزه دین است. در این مقاله تلاش شده تا تفاوت بین نسل‌های مختلف از نظر دینداری و ارزش‌های دینی در نواحی روستایی مورد بررسی قرار گیرد. روش تحقیق در این مطالعه تحلیلی و مقایسه‌ای است. که بخش عمده‌ای از داده‌ها بر اساس مطالعات میدانی از سطح منطقه جمع‌آوری شده است. جامعه آماری تحقیق ۱۱۵۴ خانوار که با روش کوکران ۲۱۹ خانوار به عنوان نمونه تعیین و به روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک انتخاب شده است. یافته‌های مطالعه بر اساس نتایج بدست آمده نشان می‌دهد بین نسل‌های مختلف در حوزه دینداری تفاوت معنی‌داری وجود دارد. کمترین تفاوت‌ها در بعد اعتقادی و بیشترین تفاوت‌ها در بعد پیامدی و رفتاری بخصوص بین نسل جوان و بزرگسال مشاهده شده است. همچنین بین عوامل مکانی-فضایی و میزان تفاوت‌های نسلی در حوزه دینداری میان روستاهای دهستان کارده رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. با توجه به یافته‌ها، راهکارهایی شامل اهمیت دادن به نگرش‌های نسل جوان و ارتباط با آنها از طریق واسطه‌قرار دادن نیروها و نهادهای اجتماعی جدید و غیردولتی، ارتقاء برنامه‌های رسانه‌های داخلی و توجه به جوانان روستایی در برنامه‌ها و محتوا، تقویت بنیان خانواده و ارائه برنامه‌های آموزشی برای خانواده‌ها در زمینه آثار نامطلوب استفاده از برخی رسانه‌های خارجی و اجتناب از زدن برچسب بی‌دینی به نسل جوان می‌توان جهت تقویت ارزش‌های مذهبی آنان گام‌های ارزنده‌ای برداشت.

کلید واژه‌ها: تفاوت نسلی، بعد اعتقادی، بعد رفتاری، بعد پیامدی، بعد عاطفی، دهستان کارده

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۲/۱۲/۸

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۱۰/۲

^۱ دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی - دانشگاه فردوسی مشهد (نویسنده مسئول) anabestani@um.ac.ir و dr.anabestani@yahoo.com

^۲ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی - دانشگاه فردوسی مشهد

مقدمه

فرایند نوسازی جامعه‌ی ما را همانند سایر جوامع سنتی که در مرحله‌ی گذار به شرایط نوین به سر می‌برند دستخوش تغییر و تحول همه‌جانبه‌ی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کرده است (رفیع پور، ۱۳۷۷: ۱۶۶). مقوله شکاف و به‌طور کلی اختلاف‌های نسلی، یکی از مصادیق و توابع گذار جوامع از صورت سنتی به شکل مدرن است. جامعه‌ی روستایی ایران نیز اگرچه به‌عنوان جامعه‌ی سنتی، از نظر برخی، فاقد شرایط مساعد برای تحرک و تغییر است اما ورود ظواهر و ابزار مدرن به آن سبب خروج این جوامع از دایره‌ی بسته‌ی سنت‌ها و سکون شده و سرعت تغییرات در آن افزایش یافته است (رضوی زاده، ۱۳۸۵: ۳۰). یکی از عرصه‌هایی که نسل جوان را به لحاظ فکری و ارزشی از نسل‌های قبل متمایز ساخته، دین و دینداری می‌باشد. در محافل علمی جامعه ایران، جامعه‌ی مذهبی شناخته می‌شود و تقریباً تمام پژوهش‌های اجتماعی صورت گرفته برای سنجش دینداری ایرانیان مؤید این ادعاست. با این حال، تحلیل‌های نظری بیانگر آن است که در جوامع در حال گذار دینداری یکی از متغیرهای اجتماعی است که دستخوش تحولات گسترده‌ای می‌شود. دینداری در جامعه‌ی ایران نیز از این تحول مستثنی نیست. چنین گفته می‌شود که دینداری در جامعه‌ی کنونی ایران و در میان جوانان با تغییراتی در اندیشه و عملکرد مواجه است. وجود این وضعیت نشان می‌دهد که هرچند باورها و عواطف دینی در میان جوانان حاضر و بادوام است اما از سویی دیگر پذیرش و اجرای تمام ابعاد دینداری نیز از جانب جوانان مورد تردید است. تضعیف کارکرد دین در یک جامعه‌ی خطرناک محسوب می‌شود. از مهمترین عواملی که می‌تواند یک جامعه را از فساد و انحراف بازدارد اعتقادات مذهبی افراد است. عده‌ای معتقدند مهمترین علت سیستم کنترل درونی انسانها هستند و مهمترین سیستم کنترل درونی دین و مذهب است. درحالیکه مذهب اغلب به‌عنوان یکی از خصوصیات فردی در نظر گرفته می‌شود، آن محصول جامعه‌ی پذیری اولیه‌ی است که عمدتاً در خانواده صورت می‌گیرد. چندین مطالعه نشان داده است که والدین یک تأثیر پایدار بر باورها و تعهدات مذهبی فرزندانشان دارند. با این حال می‌توان انتظار داشت که میان این دو گروه فاصله‌ی بین نسلی شکل گیرد (بهار و رحمانی، ۱۳۹۱: ۱۱-۱۲).

ضرورت این مطالعات برخاسته از نفوذ و اعتباری است که هنوز دین برای انسان و اجتماع دارد. مطالعه‌ی دینداری برای جوامعی نظیر کشور ایران، که دین در سطوح مختلف آن از نقش و نفوذ مؤثری برخوردار است ضرورت بیشتری دارد (شجاعی زند، ۱۳۸۴: ۳۵). همچنین با توجه به اینکه عامل سن و ساختار سنی جمعیت از مهمترین عناصر تشکیل دهنده مفهوم نسل و ساختارهای نسلی است و جامعه‌ی ما نیز مرحله گذار جمعیتی را تجربه می‌کند، ضرورت انجام چنین پژوهش‌هایی کاملاً آشکار می‌گردد. در بررسی‌های متعددی که در سال‌های اخیر در خصوص شکاف نسلی و تغییر ارزش‌های دینی جوانان صورت گرفته، هدف جامعه‌ی شهری بوده و جامعه‌ی روستایی به‌عنوان جامعه‌ی در حال گذار که متأثر از این تغییرات بوده، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. به نظر می‌رسد مفهوم شکاف نسلی عمیق‌تر از مفهوم تفاوت نسلی باشد. اما در بسیاری از موارد این دو مفهوم در کنار هم یا جایگزین هم استفاده شده است. در هر صورت در این مقاله ترجیح بر تفاوت نسل هاست. در این پژوهش سعی خواهد شد پدیده‌ی تفاوت نسلی در حوزه‌ی دینداری را در ابعاد اعتقادی، عاطفی، پیامدی و رفتاری در میان نسل‌های مختلف مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهیم. لذا هدف اصلی تحقیق پاسخگویی به سؤالات زیر است:

- ۱- آیا بین نسل‌های مختلف در زمینه‌ی ارزش‌های دینی و دینداری تفاوت و فاصله‌ی معناداری وجود دارد؟
- ۲- آیا بین ویژگی‌های مکانی - فضایی و میزان تفاوت‌های نسلی در حوزه دینداری در دهستان کارده رابطه‌ی معناداری وجود دارد؟

اهمیت چنین تحقیقاتی در این است که به فهم ساز و کارهای تغییر و تحولات اجتماعی در نواحی روستایی کمک می‌کند و می‌توان از نتایج آن به‌عنوان پایه‌ی برای بررسی‌های بیشتر، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در حوزه‌ی روستایی استفاده نمود.

پیشینه موضوع

ربانی و صفایی نژاد (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان فاصله نسلی با تأکید بر وضعیت دینداری و ارزش‌های اجتماعی، نشان داده‌اند که در ارتباط با متغیر دینداری بین نسل جوان و بزرگترها در شالوده‌های اساسی دین (نظیر توحید، نبوت و نیز معاد) و بعد عاطفی دینداری (احساس نزدیکی به خدا) تفاوتی به چشم نمی‌خورد، اما در ابعاد پیامدی، مناسکی و دانش دینی تفاوت به گونه‌ای است که میزان دینداری بزرگترها در ابعاد پیامدی و مناسکی که بیشتر مبین جنبه‌های عملی دینداری است بیشتر از نسل جوان است در حالی که در بعد دانش دینی یعنی آشنایی با قرآن، احکام و تاریخ اسلام دینداری نسل جوان بیشتر از بزرگترهاست. براین اساس بین نسل جوان و بزرگترها در میزان دینداری کلی، تفاوتی دیده می‌شود که حکایت از فاصله‌ای جزئی میان دو نسل دارد. علی ربانی و عاطفه محمدزاده یزد (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان بررسی کیفی شکاف نسلی ارزشی بین مادران و دختران در مشهد با تأکید بر ارزش‌های دینی با این نتیجه رسیده‌اند که مادران در زمینه‌ی ارزش‌های دینی بر روی دخترانشان تأثیر بسزایی داشته‌اند و اختلاف بین دختران و مادران در زمینه‌ی این ارزش‌ها بر روابط بین آنها تأثیرگذار نیست. بر این اساس، می‌توان گفت بین دختران جوان و مادران آنها در زمینه‌ی ارزش‌های دینی تفاوت نسلی حاکم است.

بهار و رحمانی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان بررسی شکاف نسلی به لحاظ وضعیت دینداری دو نسل دهه ۵۰ و ۷۰ (با تأکید بر بعد مناسکی) انجام شده نشان می‌دهند میان نسل‌های ۵۰ و ۷۰ از نظر جنبه‌های مختلف نگرش نسبت به مناسک دینی (شناختی، احساسی و عملی) شکاف رخ داده است و نسل دهه ۷۰ با آن که هنوز از نظر احساسی با مناسک دینی همراهی مناسبی نشان می‌دهد، اما از نظر معرفت شناختی و بخصوص از نظر عملی با مناسک دینی نه تنها همراهی مناسبی نشان نمی‌دهد بلکه حتی در بعد اجتماعی مناسک دینی به مخالفت با آن نیز برخاسته است و گزاره‌هایی را مطرح می‌سازد که دال بر عدم همراهی آنها با مناسک اجتماعی دینی است. توکلی (۱۳۸۰) در پژوهشی با عنوان بررسی ویژگی‌های دو نسل در چارچوب نظام ارزشی نشان داده است که شکاف نسلی میان مادران و دختران وجود ندارد و تنها تفاوت‌هایی مشاهده می‌شود که قابل توجه و معنا دار نیست. در سطح ارزش‌های معنوی نیز گرایش مادران به ارزش‌های مذهبی بیش از دختران و قابل توجه است. در مجموع، گرایش هر دو نسل مادران و دختران به ارزش‌های معنوی به ویژه ارزش‌های مذهبی و اخلاقی بالاست.

صابری (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان بررسی شکاف نسلی دینی در بین جانبازان و فرزندان پسر آنها نشان داده است که اختلاف معناداری در ابعاد اعتقادی و تجربی بین جانبازان و پسرانشان وجود ندارد ولی در بعد پیامدی شاهد وجود فاصله نسلی و در بعد مناسکی با شکاف نسلی مواجه می‌باشیم. آزاد ارمکی و دیگران (۱۳۸۱) در بررسی بین متغیرهای سن با نگرشها و رفتارهای دینی در شهر تهران نشان می‌دهد که در مجموع مویب رشد تمایلات فردگرایانه در میان جوان‌ترها است، همچنین گروه‌های سنی جوان‌تر نسبت به مسن‌ترها به لحاظ عملی کمتر مقید به انجام مناسک مذهبی خود هستند؛ در حالی که به لحاظ نظری به اهمیت دین و باورهای دینی معتقد می‌باشند. نوروزی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان شکاف نسلی از لحاظ ارزش‌های مذهبی بین دو نسل دختران و مادران نشان داده است عامل اجتماعی شدن در خانواده، یعنی ارزش‌های مذهبی مادران نقش تعیین‌کننده‌ای در تبیین ارزش‌های مذهبی دخترانشان ایفا می‌کند و همچنین بین مادران و دختران در بعد جمعی رفتار مذهبی و ارزش‌های مذهبی تفاوت معناداری وجود دارد. اما در بعد فردی و اعتقادات بین آنها تفاوتی مشاهده نشده است. قاضی نژاد (۱۳۸۳) به شناخت و تحلیل پدیده تفاوت یا شکاف نسلی در بعد ارزش‌ها پرداخته و نشان می‌دهد در خصوص شمار قابل توجهی از مقولات و جهت‌گیری‌های ارزشی نظیر ارزش‌های مربوط به اعتقاد و پایبندی مذهبی بین سه نسل و عمدتاً بین نسل‌های سوم (جوان) و دوم (میانه) تفاوت جدی و معناداری وجود دارد.

معید فر (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان شکاف نسلی یا گسست فرهنگی (بررسی شکاف نسلی در ایران) به منظور آزمون فرضیه‌های خود، داده‌های دو طرح ملی تحول ارزشها و نگرش‌ها را در سال‌های ۷۹ و ۸۲ بررسی کرده است. او بر اساس یافته‌های این طرح

نتیجه گیری کرده که در سه حوزه ارزش های دینی، سیاسی و اجتماعی در برخی زمینه ها نه تنها تفاوت زیادی در میان آنها دیده می شود بلکه این تفاوت در طی زمان بیشتر نیز شده است. اسماعیلی (۱۳۸۱) در بررسی فاصله گیری نسلی و تغییرات فرهنگی در جامعه شهری اصفهان نشان می دهد که در برخی از موارد و موضوع ها، از جمله عقاید و باورها و رفتارهای مذهبی، جامعه شهری اصفهان در حالت فاصله گیری نسلی شدیدتری قرار گرفته است. رجایی و بیاضی (۱۳۸۱) در بررسی تعارضات فرهنگی، اجتماعی، مذهبی، اعتقادی و سیاسی بین والدین و نوجوانان در شهر مشهد نشان داده اند که به طور کلی در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، مذهبی، اعتقادی و سیاسی تعارض معناداری وجود دارد.

دنيس و همکاران (۲۰۱۰) در مقاله ای با عنوان تعارضات بین نسلی میان لاتینی ها در اوایل دوره بلوغ: پراکندگی تعارضات ارزشی با والدین در نتیجه تعارضات فرهنگی، بیان می کند تعارضات بین نسلی اغلب یک بخش عادی در فرایند بلوغ تلقی می شود. تعارض با والدین از ابتدای دوره بلوغ شروع می شود و در اواسط دوره بلوغ به اوج خود می رسد و در اواخر دوره بلوغ به تدریج کم می شود. در مطالعاتی که لارسن و دیگران انجام دادند ناسازگاری ها بین جوانان و والدینشان در موضوعات مختلف اتفاق می افتد اما اینکه تا کی این تعارضات ادامه دارد ناشناخته است. واس و کراکت (۲۰۰۵) نشان می دهند که تنها در حدود نیمی از دینداری والدین به طور موفقیت آمیز منتقل می شود. جوانان در رعایت اصول و اعتقادات مذهبی تفاوت زیادی با والدینشان ندارند. والدینی که غیر مذهبی هستند این فقدان مذهب را منتقل می کنند و والدینی که مذهبی هستند تا حدود ۵۰ درصد شانس انتقال ایمانشان وجود دارد. آکاجی و همکاران (۱۹۹۹) در مقاله ای با نام جامعه پذیری عقاید دینی، مدل دو مرحله ای گودنو را جهت بررسی توافق بین نسلی در مورد جامعه پذیری عقاید دینی والدین به کار بردند. نتایج نشان داد عقاید جوانان تابعی از عقاید والدین، صحت احساسات آنها از عقاید والدین و تمایل آنها برای سهم شدن در عقاید والدین است.

چارچوب نظری پژوهش

نظریه تحول فرهنگی

از میان جامعه شناسان معاصر رونالد اینگلهارت در حوزه جامعه شناسی ارزشها بر محوری بودن نسل تاکید کرده و دارای دیدگاه نسلی است. در دهه هشتاد اینگلهارت این ایده را مطرح می کند که جوامع صنعتی با نوعی دگرگونی ارزشی مواجه هستند. در این جوامع گرایش به ارزشهای فرامادی تقویت گردیده است و نسل جدید به ارزش های فرامادی اولویت بیشتری می دهد. در تبیین این دگرگونی ارزشی نسل ها به طراحی دو فرضیه پیش بینی کننده می پردازد که عبارتند از:

- ۱- فرضیه کمیایی که بنابر آن اولویت های فرد، بازتاب محیط اجتماعی - اقتصادی اوست.
- ۲- فرضیه اجتماعی شدن که اصل را بر این قرار می دهد که ارزشهای اساسی فرد به شکل گسترده منعکس کننده شرایط پیش از بلوغ اوست (آزاد ارمکی، ۱۳۸۹: ۵۶).

اینگلهارت با اشاره به مفاهیم مدرنیزاسیون و صنعتی شدن می گوید خیزش سطوح توسعه ی اقتصادی، سطوح بالاتر آموزش، اشاعه ی رسانه های جمعی و برخاستن دولت رفاه منجر به تغییر در مهمترین ارزش ها می شود. از طرفی صنعتی شدن بر اغلب عناصر دیگر جامعه تأثیر می گذارد. این تئوری معتقد است صنعتی شدن پیامدهای مختلفی از جمله در حوزه ی فرهنگی (تغییر بین نسلی) داشته است (صدرا و قنبری، ۱۳۸۷: ۴۶). اینگلهارت سه دلیل عمده را برای افول هنجارهای مذهبی اجتماعی و هنجارهای جنسی سنتی در جوامع پیشرفته صنعتی ذکر می کند. دلیل اول اینکه هنجارهای اجتماعی و مذهبی حداقل در ابتدا زمینه ای کارکردی دارند. دلیل دوم برای افول جهانی سنتی، مسأله همسانی شناختی می باشد. مردم در پی همسانی درونی اند. از این رو جهانی شان با تجربه روزانه شان همسان می گردد. بین نظام تجویزی سنتی و جهانی که اکثر مردم با تجربه مستقیم خود می شناسند ناهمسانی شناختی وجود دارد. وی یکی دیگر از عوامل مؤثر بر کاهش ارزشهای سنتی در جامعه ی پیشرفته صنعتی را افزایش احساس امنیت می داند که این امر نیاز به هنجارهای مطلق را کم رنگ می کند. از لحاظ نظری افزایش سطح امنیت وجودی

عامل اصلی در تغییر ارزشهای بین نسلی است. چرا که نسلها یک حافظه ی جمعی دارند که در سنین اولیه زندگی آنان شکل می گیرد. بنابراین، انتظار تفاوت اساسی بین ارزش های جوانان و سالمندان در جایی که شاهد رشد حس امنیت باشیم، وجود دارد (بهار و رحمانی، ۱۳۹۱: ۱۹).

اینگلهارت در زمینه گرایش های مذهبی عنوان می کند که برخلاف ساختارگرایش های سیاسی، به نظر می رسد مردم گرایش های نسبتاً همسان و شکل گرفته ای نسبت به گستره پهناور هنجارهای مذهبی و اخلاقی دارند. با پیدایش جامعه صنعتی جهان بینی مادی گسترش یافت و دقیقاً آن کسانی که حداقل امنیت جانی و اقتصادی داشتند، بیش از همه به راهنمایی و اتکای به هنجارهای فرهنگی رایج و اعتقادات مذهبی مطلق نیازمند بودند. از سوی دیگر فرامادیون از سطح نسبتاً بالای امنیت اقتصادی و جانی در سراسر سالهای شکل گیری شخصیتشان برخوردارند (آزاد ارمکی، ۱۳۸۹: ۱۶۷ و ۱۶۸).

نظریه های نوسازی و عمومی کنش: نوسازی به معنی مرحله انتقالی از جامعه سنتی به جامعه صنعتی است. اساس این انتقال، انتقال جامعه از ساده به پیچیده و از یکسانی به تنوع و تمایز پذیری است. تمایز پذیری بر اساس مکانیزم هایی مانند تعلیم و تربیت، رابطه دین و سیاست، تقسیم کار اجتماعی، شایسته سالاری، تنظیم نهاد خانواده و ... صورت می پذیرد (آزاد ارمکی، ۱۳۷۹: ۲۶). به هر حال ادعای محوری نظریه نوسازی این است که ارزش های جوامع مدرن و صنعتی به صورت معناداری، در حال جهانی شدن است و همه جوامع را در بر می گیرد. این پدیده با خود دگرگونی های گسترده فرهنگی، اجتماعی و سیاسی بنیادینی را در نظام فرهنگی ملل مختلف به وجود می آورد و انسان ها را در جستجوی نظام معنایی دیگری قرار می دهد (صدرای و قنبری، ۱۳۸۷: ۵۶).

یکی از کاراترین نظریه های جامعه شناختی در مورد تبیین مسائل اجتماعی، نظریه نظام اجتماعی تالکوت پارسونز است. جامعه در مفهوم عام خود، به مثابه کلیت نظام زندگی اجتماعی - انسانی متضمن اجزای کلان و خرد در مجموعه ای واحد و منتظم بر پایه سلسله مراتب کنش های فردی و تعاملات و پویای های ساختی است. سرآغاز این دیدگاه راجع به جامعه در مفهوم کنش اجتماعی نهفته است. از این منظر کنش متضمن ساخت ها و فرایندهایی است که آدمی توسط آنها منویاتی معنادار را شکل می دهد و این منویات را به طور کم و بیش موفقیت آمیزی در وضعیت های انضمامی به انجام می رساند. جهت گیری ارزشی یکی از جهت گیری های اصلی کنش اجتماعی است و ثبات الگوهای فرهنگی به ثبات ارزش های محوری در جامعه بستگی دارد. این موضوع وقتی تحقق می یابد که اعضای جامعه در فرایندهای نهادی و درونی شده ارزش ها در جامعه شرکت جسته و آن را به انجام رسانده باشند؛ یعنی انگاره های فرهنگی ارزشی، درونی شده و بخشی از ساخت شخصیت کنشگر را تشکیل داده باشند. در چنین صورتی ارزش های اجتماعی بخشی از نظام تمایل - نیاز خواهند بود و میان انگیزش تکوین رفتار و عمل اجتماعی در جامعه نوعی یگانگی به وجود خواهد آمد. تامین این نیاز منوط به تحقق صحیح فرایندهای نهادی شدن ارزش ها در جامعه و موفقیت نهادهای فرهنگی در انجام وظایفی است که بر عهده دارند. در این جا نقشی که ساختارها و فرایندهای ساختاری در فرهنگ جامعه ایفا می کنند به خوبی آشکار می شود (همان: ۶۸ و ۷۰).

نسل، شکاف نسلی و تفاوت نسلی: نسل عبارت است از مجموعه ای از انسانها که در ابژه های نسلی با یکدیگر سهیم شده اند، آن ابژه ها را به خوبی درک کرده اند و در نتیجه اکنون بینشی درمورد واقعیت اجتماعی برای خود به وجود می آورند (بالس، ۱۳۸۰: ۹).

شکاف نسلی در فرهنگ لغت انگلیسی آکسفورد به معنی شکست یا ناتوانی نسل جوان و مسن تر برای درک یکدیگر است (wehmeier et al, 2000, 535). در تعریفی دیگر شکاف نسلی به معنی وجود تفاوت های دانشی، گرایشی و رفتاری بین نسل های موجود در خانواده از قبیل والدین و فرزندان یا وجود پیوستگی های کلان متأثر از ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و تاریخی است. فرزندان در مقایسه با افراد پیر و میانسال با وجود این که در یک فضای فرهنگی زندگی می کنند اطلاعات، گرایش ها و رفتارهای متفاوت دارند (آزاد ارمکی، ۱۳۸۳: ۵۷۳). شکاف نسلی هنگامی محقق می شود که واحدهای نسلی شکل بگیرد.

کارل مانهایم، نیروی جدیدی را که دارای موقعیت های جدید و تجربیات متفاوت باشد زمینه ساز شکل گیری واحد های نسلی می داند (آزاد امکی و غفاری، ۱۳۸۶: ۱۷).

مفهوم تفاوت نسلی به این واقعیت اشاره می کند که گروه های سنی جدید در سلائق، ارتباطات و نمادها و سبک زندگی با نسل های گذشته یا به عبارتی گروه های سنی قبل تر از خود، تفاوت دارند.

با توجه به دیدگاه مناسبات بین نسلی، تفاوت نسلی به معنای قبول حضور هم زمان سه نسل مستقل مرتبط با یکدیگر در متن اجتماعی - فرهنگی است. هر نسل با توجه به درک و فهمی که از اوضاع و موقعیت های پیرامونی دارد، هویت مستقل می یابد و در عین حال نیز به دلیل حضور هم زمان، رابطه تعاملی پیدا می کند (آزاد امکی، ۱۳۸۹: ۹۳).

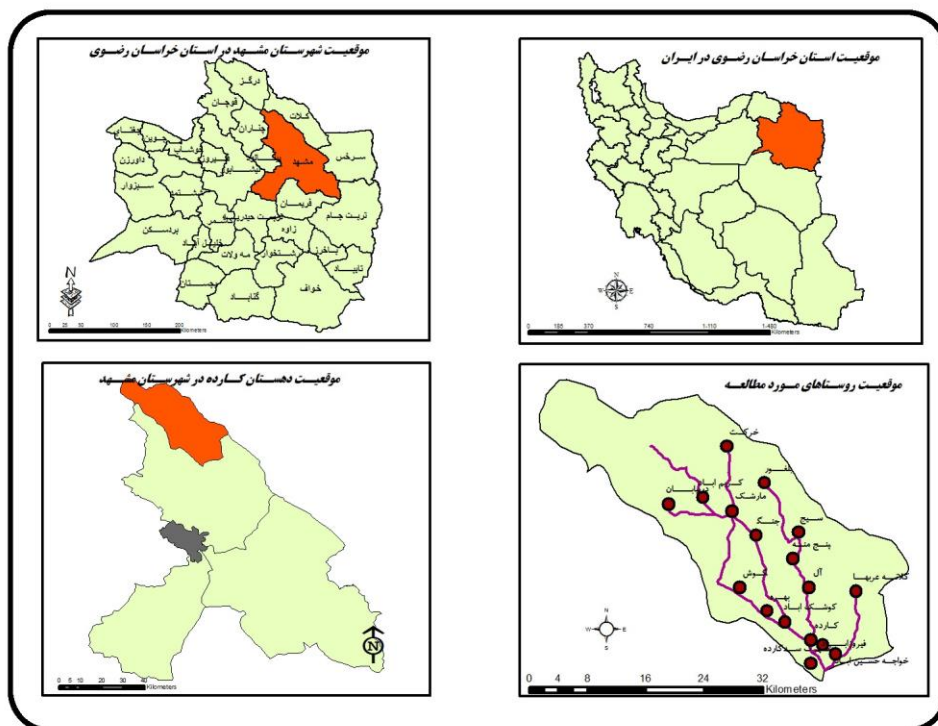
در مقاله حاضر تاکید بر مفهوم تفاوت نسلی است که بر خلاف شکاف نسلی که یک مساله جدی اجتماعی است؛ طبیعی، قابل مذاکره و تا حدی برطرف کردنی است.

دینداری و ابعاد: دینداری یعنی داشتن «اهتمام دینی» به نحوی که نگرش، گرایش و کنش های فرد را متأثر سازد. در تعریفی دیگر دینداری به معنای التزام عملی و ذهنی به باورهای دینی است. به عبارت دیگر پیروی پیروان دین از آن و از زیرمجموعه های آن است (احمدی، ۱۳۸۸: ۱۹). دینداری پدیده ای چندبعدی است به نظر گلاک و استارک در همه ی ادیان دنیا به رغم تفاوت هایی که در جزئیات دارند عرصه های مشترکی وجود دارد که دینداری در آنجا متجلی می شود. این عرصه ها که می توان آنها را ابعاد مرکزی دینداری به حساب آورد عبارتند از:

- بعد اعتقادی یا باورهای دینی، عبارت است از باورهایی که انتظار می رود پیروان آن دین بدانها اعتقاد داشته باشند.
- بعد مناسکی، یا اعمال دینی، شامل اعمال دینی مشخص همچون عبادت، نماز، شرکت در آیین های دینی خاص، روزه گرفتن و... است که انتظار می رود پیروان هر دین آنها را به جا آورند.
- بعد تجربی یا عواطف دینی، ناظر بر عواطف، تصورات و احساسات مربوط به داشتن رابطه با جوهری ربوبی همچون خدا یا واقعیتی غایی یا اقتداری متعالی است.
- بعد فکری یا دانش دینی، مشتمل بر اطلاعات و دانسته های مبنایی در مورد معتقدات هر دین است که پیروان هر دین باید آنها را بدانند.
- بعد پیامدی یا آثار دینی، ناظر بر اثرات باورها، اعمال، تجارب و دانش دینی بر زندگی روزمره پیروان است (بهار و رحمانی، ۱۳۹۱: ۱۶۷).

روش شناسی

قلمرو جغرافیایی پژوهش: منطقه مورد مطالعه یعنی دهستان کارده از توابع بخش مرکزی شهرستان مشهد در استان خراسان رضوی دارای ۱۶ آبادی دارای سکنه با ۱۷۴۵ خانوار و ۷۰۹۶ نفر جمعیت طبق سرشماری سال ۱۳۹۰ می باشد. این دهستان از سمت شمال به شهرستان های کلات و درگز، از سمت شرق به شهرستان کلات، از سمت جنوب و جنوب شرق به دهستان تبادکان از شهرستان مشهد، از سمت غرب به شهرستان چناران و از سمت غرب و جنوب غرب به دهستان درزاب از شهرستان مشهد محدود می شود. مساحت آن ۸۹۰ کیلومتر مربع و معادل ۱۰ درصد از کل وسعت شهرستان مشهد را در بر می گیرد (استاندارداری خراسان رضوی، ۱۳۹۲).

شکل ۱: موقعیت منطقه مورد مطالعه

روش تحقیق در این مطالعه روش تحلیلی و مقایسه‌ای است. بخشی از داده‌های تحقیق از طریق مطالعات میدانی و با ابزار پرسشنامه و مصاحبه بین گروه‌های سنی مختلف از روستاهای دهستان کارده جمع‌آوری شده و با مقایسه و تحلیل این داده‌ها در مقیاس‌های نسلی به مطالعه تغییرات موجود در جهت‌گیری ارزش‌های مذهبی نسل‌های مختلف پرداخته شده است. و بخشی دیگر از داده‌های مورد نیاز مانند چارچوب نظری - مفهومی پژوهش، اسناد و مدارک و سرشماری‌ها از طریق روش کتابخانه‌ای به دست آمده است. سوالات پرسشنامه‌ای مورد استفاده در این پژوهش شامل ترکیبی از سوالات پرسشنامه‌ای نگرش‌های جوانان، پرسشنامه‌ی تحقیق تحلیل جامعه‌شناختی انقطاع نسلی و برخی سوالات محقق است. جامعه آماری در این تحقیق شامل تمام روستاهای دهستان کارده شامل ۱۶ روستا با ۱۷۴۵ خانوار و جمعیتی معادل ۷۰۹۶ نفر بوده که بر اساس فرمول کوکران تعداد ۸ روستا با ۱۱۵۴ خانوار و جمعیتی معادل ۳۹۴۳ نفر طبق سرشماری سال ۱۳۹۰ با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده به عنوان معرف کل دهستان انتخاب شدند. جهت برآورد حجم نمونه از روش نمونه‌گیری شارب - کوکران با سطح اطمینان ۹۵٪ و احتمال خطای ۶٪ به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده است. براین اساس تعداد ۲۱۹ پرسشنامه بطور مساوی بین سه گروه سنی ۱۵-۲۹ سال، ۳۰-۴۹ سال و ۵۰ سال به بالا تقسیم شده و این سه نسل مورد پرسشگری قرار گرفته‌اند. فرضیاتی که برای پاسخگویی به سوالات تحقیق طراحی شده است شامل: «بین نسل‌های مختلف در زمینه ارزش‌های دینی و دینداری تفاوت معناداری وجود دارد» و «بین ویژگی‌های مکانی - فضایی و میزان تفاوت‌های نسلی در حوزه دینداری در دهستان کارده رابطه مثبت و معناداری وجود دارد». که پس از جمع‌آوری اطلاعات و پردازش آن‌ها در محیط‌های نرم‌افزاری SPSS و ... به تحلیل داده‌ها و تبیین موضوع مورد مطالعه پرداخته شد.

معرفی شاخص‌ها و متغیرها

شناخت بهتر و دقیق‌تر از وضعیت مکان‌های جغرافیایی در زمینه‌های مختلف در سطوح متفاوت مستلزم دسترسی به اطلاعات کامل و پردازش شده از مکان‌های مورد نظر است. که این شاخص‌ها می‌توانند سطحی از رشد و توسعه مکان‌های جغرافیایی را بر اساس معیارهای انتخاب شده نشان دهند (کلانتری، ۱۳۸۲: ۱۱۲). برای محاسبه‌ی پایایی پرسشنامه، ابتدا پرسشنامه بر روی نمونه

ای به حجم ۲۵ نفر اجرا گردید و سپس ضریب پایایی به روش آلفای کرونباخ محاسبه شد که مقدار آن ($\alpha=0.84$) بدست آمد. این ضرایب از عمومی ترین ضرایبی است که توسط پژوهشگران علوم اجتماعی برای سنجش پایایی ابزارهای مختلف جمع آوری داده ها مورد استفاده قرار می گیرد. باتوجه به مقدار آلفای بدست آمده در بالا برای پرسشنامه های مختلف، پایایی پرسشنامه ها اثبات می شود ($0.5 \leq \alpha \leq 1$).

جدول ۱: بررسی قابلیت اعتماد متغیر های تحقیق

نام شاخص	عناوین گویه ها	تعداد گویه ها	آلفای کرونباخ
بعد عاطفی دینداری	پایبندی به اعتقادات مذهبی برای من بسیار مهم است، هیچ عبادتی جای نماز را نمی گیرد، خدمت به هم نوعان می تواند جای عبادت دینی را بگیرد، آدمهای دیندار کمتر دچار انحراف اخلاقی می شوند، پایبندی به اخلاقیات آدم را از دین بی نیاز نمی کند، ازاینکه مسلمانم به خود می بالم.	۶	۰/۶۱
بعد اعتقادی دینداری	به وجود خدا اعتقاد دارم، به زندگی پس از مرگ اعتقاد دارم، به روز معاد اعتقاد دارم، به حقانیت پیامبر و کلام خداوند اعتقاد دارم.	۴	۰/۸۹
بعد پیامدی دینداری	با ترک امر به معروف و نهی از منکر جهان پر از فساد می شود، باید با بدحجابی به شدت برخورد شود، نسبت به خرید و فروش مشروبات الکلی باید خیلی سخت گیری کرد.	۳	۰/۷۳
بعد رفتاری دینداری	ادای نمازهای روزانه، شرکت در نماز جماعت، امر به معروف و نهی از منکر، روزه گرفتن، تقلید از مرجع و داشتن حساب شرعی.	۵	۰/۸۴
کل		۱۸	۰/۸۴

ماخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۲

یافته های پژوهش

ارزیابی تفاوت های نسلی روستاییان در بعد عاطفی دینداری

در این قسمت گرایش به دین در بعد عاطفی که ناظر بر عواطف و احساسات مربوط به داشتن رابطه با خداست در قالب گویه های جدول شماره (۲) مورد سنجش قرار گرفته است. یافته های تحقیق با توجه به میانگین وزنی نشان می دهد که میان نسل های مختلف در نحوه پاسخگویی به گویه های بعد عاطفی دینداری تفاوت وجود دارد. بیشترین تفاوت ها در گویه اول «پایبندی به اعتقادات مذهبی برای من بسیار مهم است» و گویه چهارم «آدمهای دیندار کمتر دچار انحراف اخلاقی می شوند» مشاهده می شود و کمترین تفاوت ها در گویه دوم «هیچ عبادتی جای نماز را نمی گیرد» مشهود است. در مجموع بیشتر پاسخگویان در زمینه گویه های مربوط به بعد عاطفی دینداری دارای نگرش موافق بوده اند و در وضعیت نسبتاً مناسبی قرار دارند. باید توجه داشت در مورد گویه سوم پایین بودن میانگین وزنی به دلیل این است که طرح آن در مقایسه با سایر گویه ها به گونه ای معکوس می باشد. به عبارتی پاسخگویان با این نگرش که خدمت به هم نوعان می تواند جای عبادت دینی را بگیرد، مخالفند.

جدول ۲: بررسی تفاوت‌های نسلی روستاییان در مورد بعد عاطفی دینداری

ردیف	گویه‌ها	نسل‌ها	کاملاً موافق	تا حدودی موافق	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین وزنی	مقدار احتمال آزمون کای اسکوتر
۱	پابندی به اعتقادات مذهبی برای من بسیار مهم است	۱۵-۲۹ سال	۲۲٫۸	۷۰٫۲	۷٫۰	۰	۴/۱۶	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۳۸٫۰	۶۲٫۰	۰	۰	۴/۳۸	۰/۰۹
		بیشتر از ۵۰ سال	۶۰٫۶	۳۹٫۴	۰	۰	۴/۶۱	۰/۲۲۳
۲	هیچ عبادتی جای نماز را نمی‌گیرد	۱۵-۲۹ سال	۳۶٫۸	۵۴٫۴	۸٫۸	۰	۴/۲۸	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۴۶٫۰	۴۸٫۰	۶٫۰	۰	۴/۴۰	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۵۷٫۶	۳۰٫۳	۶٫۱	۶٫۱	۴/۳۹	۰/۰۰۰
۳	خدمت به هم‌نوعان می‌تواند جای عبادت دینی را بگیرد	۱۵-۲۹ سال	۸٫۸	۱۴٫۰	۲۸٫۱	۴۰٫۴	۲/۷۴	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۶٫۰	۲۶٫۰	۳۲٫۰	۳۲٫۰	۲/۹۸	۰/۰۰۱
		بیشتر از ۵۰ سال	۱۲٫۱	۱۸٫۲	۶٫۱	۴۲٫۴	۲/۵۸	۰/۰۱۳
۴	آدم‌های دیندار کمتر دچار انحراف اخلاقی می‌شوند	۱۵-۲۹ سال	۱۲٫۳	۴۷٫۴	۴۰٫۴	۰	۳/۷۲	۰/۰۰۳
		۳۰-۴۹ سال	۱۲٫۰	۵۰٫۰	۳۴٫۰	۴٫۰	۳/۷۰	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۳۰٫۳	۵۷٫۶	۹٫۱	۳٫۰	۴/۱۵	۰/۰۰۰
۵	پابندی به اخلاقیات آدم را از دین بی‌نیاز نمی‌کند	۱۵-۲۹ سال	۲۲٫۸	۵۶٫۱	۸٫۸	۱۲٫۳	۳/۸۹	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۲۴٫۰	۶۲٫۰	۸٫۰	۶٫۰	۴/۰۴	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۴۲٫۴	۴۵٫۵	۶٫۱	۶٫۱	۴/۲۴	۰/۰۰۰
۶	از اینکه مسلمانم به خود می‌بالم	۱۵-۲۹ سال	۵۹٫۶	۳۸٫۶	۱٫۸	۰	۴/۵۸	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۷۰٫۰	۳۰٫۰	۰	۰	۴/۷	۰/۰۰۵
		بیشتر از ۵۰ سال	۸۷٫۹	۱۲٫۱	۰	۰	۴/۸۸	۰/۰۰۰
-	کل	-	-	-	-	۴/۰۰۲	-	

ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

ارزیابی تفاوت‌های نسلی روستاییان در بعد اعتقادی دینداری

در این قسمت گرایش به دین در بعد اعتقادی که ناظر به اعتقادات دینی (مثل اعتقاد به خدا، نبوت، معاد و ...) است در قالب گویه‌های جدول شماره (۳) مورد سنجش قرار گرفته است. بر اساس یافته‌ها میانگین وزنی نشان‌دهنده تفاوت در پاسخگویی به تمامی گویه‌های مربوط به بعد اعتقادی دینداری در میان نسل‌های مختلف است. میزان تفاوت در گویه دوم «به زندگی پس از مرگ اعتقاد دارم» و گویه سوم «به روز معاد اعتقاد دارم» بیشتر است. اما در گویه‌های اول و چهارم که در مورد اعتقاد به وجود خدا و حقانیت پیامبر و کلام خداوند است پاسخگویان در وضعیت بهتری قرار دارند و دارای اعتقاد بیشتری می‌باشند. با توجه به یافته‌ها می‌توان گفت میزان اعتقادات دینی در نسل بزرگسال پررنگ‌تر از سایر نسل‌ها است.

جدول ۳: بررسی تفاوت‌های نسلی روستاییان در مورد بعد اعتقادی دینداری

ردیف	گویه ها	نسل ها	کاملاً موافق	موافق	تا حدودی	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین وزنی	مقدار احتمال آزمون کای اسکوتر
۱	به وجود خدا اعتقاد دارم	۱۵-۲۹ سال	۵۹,۶	۴۰,۴	۰	۰	۰	۴/۶	۰/۱۴۵
		۳۰-۴۹ سال	۷۶,۰	۲۴,۰	۰	۰	۰	۴/۷۶	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۹۷,۰	۳,۰	۰	۰	۰	۴/۹۷	۰/۰۰۰
۲	به زندگی پس از مرگ اعتقاد دارم	۱۵-۲۹ سال	۴۹,۱	۴۲,۱	۸,۸	۰	۰	۴/۴	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۶۸,۰	۳۲,۰	۰	۰	۰	۴/۶۸	۰/۰۱۱
		بیشتر از ۵۰ سال	۹۳,۹	۶,۱	۰	۰	۰	۴/۹۴	۰/۰۰۰
۳	به روز معاد اعتقاد دارم	۱۵-۲۹ سال	۴۷,۴	۵۰,۹	۱,۸	۰	۰	۴/۴۶	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۶۸,۰	۲۸,۰	۴,۰	۰	۰	۴/۶۴	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۹۳,۹	۶,۱	۰	۰	۰	۴/۹۴	۰/۰۰۰
۴	به حقانیت پیامبر و کلام خداوند اعتقاد دارم	۱۵-۲۹ سال	۶۴,۹	۳۵,۱	۰	۰	۰	۴/۶۵	۰/۰۲۴
		۳۰-۴۹ سال	۷۰,۰	۳۰,۰	۰	۰	۰	۴/۷	۰/۰۰۵
		بیشتر از ۵۰ سال	۹۰,۹	۹,۱	۰	۰	۰	۴/۹۱	۰/۰۰۰
کل									
۴/۶۸									

ماخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۲

ارزیابی تفاوت‌های نسلی روستاییان در بعد پیامدی دینداری

بعد پیامدی دینداری که ناظر بر کاربرد دین در زندگی اجتماعی، اثرات باورها، اعمال، تجارب و دانش دینی بر زندگی روزمره پیروان است در قالب گویه های جدول شماره (۴) مورد سنجش قرار گرفته است. یافته های تحقیق بیانگر این مطلب است که اختلاف نظرها در مورد گویه های مربوط به بعد پیامدی دینداری از دامنه ی وسیعتری نسبت به دو بعد قبلی برخوردار است (شکاف نسلی). بیشترین تفاوت ها در گویه اول «با ترک امر به معروف و نهی از منکر جهان پر از فساد می شود» بین دو نسل جوان و بزرگسال است. با توجه به یافته ها، دو نسل جوان و میانسال دارای تساهل و تسامح بیشتری در زمینه ی بعد پیامدی دینداری می باشند.

جدول ۴: بررسی تفاوت‌های نسلی روستاییان در مورد بعد پیامدی دینداری

ردیف	گویه ها	نسل ها	کاملاً موافق	موافق	تا حدودی	مخالف	کاملاً مخالف	میانگین وزنی	مقدار احتمال آزمون کای اسکوتر
۱	با ترک امر به معروف و نهی از منکر جهان پر از فساد می شود	۱۵-۲۹ سال	۱۴,۰	۳۶,۸	۴۳,۹	۵,۳	۰	۳/۶	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۳۰,۰	۳۶,۰	۳۰,۰	۴,۰	۰	۳/۹۲	۰/۰۰۷
		بیشتر از ۵۰ سال	۲۱,۲	۶۹,۷	۹,۱	۰	۰	۴/۱۲	۰/۰۰۰
۲	باید با بدحجابی به شدت برخورد شود	۱۵-۲۹ سال	۱۹,۳	۴۹,۱	۲۹,۸	۱,۸	۰	۳/۸۶	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۴۰,۰	۴۲,۰	۱۶,۰	۲,۰	۰	۴/۲	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۳۶,۴	۵۱,۵	۱۲,۱	۰	۰	۴/۲۴	۰/۰۲
۳	نسبت به خرید و فروش مشروبات الکلی باید خیلی سخت گیری کرد	۱۵-۲۹ سال	۳۱,۶	۶۳,۲	۱,۸	۳,۵	۰	۴/۲۳	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۳۸,۰	۴۶,۰	۱۲,۰	۲,۰	۲,۰	۴/۱۶	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۵۷,۶	۴۲,۴	۰	۰	۰	۴/۵۸	۰/۳۸۴
کل									
۴/۰۶۴									

ماخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۲

ارزیابی تفاوت‌های نسلی روستاییان در بعد رفتاری دینداری

بعد رفتاری که ناظر بر انجام مراسم عبادی فردی و شرکت در مراسم عبادی جمعی است و در قالب گویه های جدول شماره (۵) مورد سنجش قرار گرفته است. بر اساس میانگین وزنی کل ملاحظه می شود نمره پاسخگویان در بعد رفتاری در مقایسه با سایر ابعاد دینداری کمتر است. همچنین تفاوت های مشهودی به لحاظ رفتاری در تمامی گویه ها بین نسل های جدید و قدیم وجود دارد. تفاوتی که به لحاظ آماری، تفاوت معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد می باشد. این تفاوت در خصوص ادای نمازهای روزانه، امر به معروف و نهی از منکر و تقلید از مرجع و داشتن حساب شرعی از نمود بیشتری برخوردار است.

جدول ۵: بررسی تفاوت‌های نسلی روستاییان در مورد بعد رفتاری دینداری

ردیف	گویه ها	نسل ها	کاملاً پایبندم	پایبندم	تا حدودی پایبندم	پایبند نیستم	اصلاً پایبند نیستم	میانگین وزنی	مقدار احتمال آزمون کای اسکوتر
۱	ادای نمازهای روزانه	۱۵-۲۹ سال	۲۹,۸	۴۷,۴	۲۲,۸	۰	۰	۴/۰۷	۰/۰۶۵
		۳۰-۴۹ سال	۳۴,۰	۵۸,۰	۸,۰	۰	۰	۴/۲۶	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۵۴,۵	۴۵,۵	۰	۰	۰	۴/۵۵	۰/۶۰۲
۲	شرکت در نماز جماعت	۱۵-۲۹ سال	۸,۸	۱۵,۸	۴۹,۱	۲۶,۳	۰	۳/۰۷	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۶,۰	۲۶,۰	۵۶,۰	۱۲,۰	۰	۳/۲۶	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۳,۰	۱۲,۱	۷۵,۸	۹,۱	۰	۳/۰۹	۰/۰۰۰
۳	امر به معروف و نهی از منکر	۱۵-۲۹ سال	۱۵,۸	۲۴,۶	۵۴,۴	۵,۳	۰	۳/۵۱	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۱۸,۰	۳۸,۰	۴۴,۰	۰	۰	۳/۷۴	۰/۰۶۲
		بیشتر از ۵۰ سال	۳۳,۳	۴۲,۴	۲۴,۲	۰	۰	۴/۰۹	۰/۴۴۱
۴	روزه گرفتن	۱۵-۲۹ سال	۴۲,۱	۵۴,۴	۳,۵	۰	۰	۴/۳۹	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۶۰,۰	۲۲,۰	۸,۰	۰	۰	۴/۵۲	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۷۸,۸	۱۲,۱	۹,۱	۰	۰	۴/۷	۰/۰۰۰
۵	تقلید از مرجع و داشتن حساب شرعی	۱۵-۲۹ سال	۲۴,۶	۶۴,۹	۱۰,۵	۰	۰	۴/۱۴	۰/۰۰۰
		۳۰-۴۹ سال	۳۲,۰	۵۲,۰	۱۴,۰	۲,۰	۰	۴/۱۴	۰/۰۰۰
		بیشتر از ۵۰ سال	۶۰,۶	۳۹,۴	۰	۰	۰	۴/۶۱	۰/۲۲۳
	کل							۳/۹۷	-

ماخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۲

تحلیل تفاوت‌های نسلی در ابعاد گوناگون دینداری بین روستاییان

در این قسمت به تحلیل روابط میان متغیرهای تحقیق با استفاده از آزمون های آماری پرداخته و با سطح اطمینان ۹۵ درصد آنها را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده ایم. به منظور بررسی تفاوت بین نسل های مختلف در زمینه ارزش های دینی در ابعاد مختلف ابتدا از آزمون کولموگروف اسمیرنوف، نرمال بودن داده ها بررسی شد. با توجه به نتایج بدست آمده از آزمون بر اساس جدول شماره (۶) مشاهده می شود متغیر بعد عاطفی دینداری و متغیر حوزه دینداری (کل) از توزیع نرمال برخوردارند (مقدار احتمال آزمون بزرگتر از ۰,۰۵ می باشد) بنابراین از آزمون آنالیز واریانس یک طرفه استفاده شد. اما برای متغیرهای بعد اعتقادی، پیامدی و رفتاری که از توزیع نرمال برخوردار نمی باشند (مقدار احتمال آزمون کوچکتر از ۰,۰۵ می باشد)، از آزمون ناپارامتری کروسکال والیس استفاده نموده ایم.

جدول ۶: بررسی نرمالیتی متغیرهای تحقیق

نام متغیر	مقدار احتمال آزمون کولموگروف اسمیرنوف	نتیجه آزمون
بعد عاطفی دینداری	۰/۰۷۳	تأیید نرمالیتی
بعد اعتقادی دینداری	۰/۰۰۰	عدم نرمالیتی
بعد پیامدی دینداری	۰/۰۰۱	عدم نرمالیتی
بعد رفتاری دینداری	۰/۰۱۵	عدم نرمالیتی
حوزه دینداری (کل)	۰/۶۳۱	تأیید نرمالیتی

ماخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۲

با توجه به جدول شماره (۷) بر اساس آزمون آنالیز واریانس یک طرفه مشاهده می شود مقدار احتمال آزمون جهت فرضیه (بین نسل های مختلف در بعد عاطفی دینداری اختلاف معنی داری وجود دارد) برابر ۰/۰۱۸ می باشد که از ۰/۰۵ کوچکتر است. بنابراین فرضیه صفر آزمون مبنی بر عدم وجود اختلاف معنی دار در بعد عاطفی دینداری بین نسل های مختلف رد می شود. یعنی در بعد عاطفی دینداری بین نسل های مختلف اختلاف معنی داری مشاهده می شود.

جدول ۷: بررسی تفاوت بعد عاطفی دینداری بین نسل های مختلف روستایی

نام بعد	مقدار آماره آزمون فیشر	مقدار احتمال آنالیز واریانس یک طرفه	نتیجه آزمون	تحلیل
بعد عاطفی دینداری	۴/۱۲۲	۰/۰۱۸	رد فرضیه صفر	بین نسل های مختلف اختلاف معنی داری وجود دارد

ماخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۲

با توجه به جدول شماره (۸) بر اساس آزمون کروسکال والیس مشاهده می شود مقدار احتمال آزمون جهت بررسی فرضیه تفاوت نسل ها در بعد اعتقادی دینداری برابر ۰/۰۰۰ می باشد، این مقدار در بعد پیامدی برابر ۰/۰۰۳ بوده و در بعد رفتاری ۰/۰۰۳ بدست آمده است که همگی از ۰/۰۵ کوچکترند. بنابراین فرضیه صفر آزمون مبنی بر عدم وجود اختلاف معنی دار در ابعاد اعتقادی، پیامدی و رفتاری دینداری بین نسل های مختلف رد می شود. یعنی در این سه بعد نیز بین نسل های مختلف در حوزه ی دینداری اختلاف معنی داری مشاهده می شود.

جدول ۸: بررسی تفاوت در ابعاد اعتقادی، پیامدی و رفتاری دینداری بین نسل های مختلف روستایی

نام بعد	مقدار احتمال کروسکال والیس	نتیجه آزمون	تحلیل
بعد اعتقادی دینداری	۰/۰۰۰	رد فرضیه صفر	بین نسل های مختلف اختلاف معنی داری وجود
بعد پیامدی دینداری	۰/۰۰۳	رد فرضیه صفر	بین نسل های مختلف اختلاف معنی داری وجود
بعد رفتاری دینداری	۰/۰۰۳	رد فرضیه صفر	بین نسل های مختلف اختلاف معنی داری وجود

ماخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۲

در نهایت، به منظور بررسی تفاوت نسلی در حوزه دینداری، با توجه به نرمال بودن آن از آزمون آنالیز واریانس یک طرفه استفاده شد. مقدار احتمال آزمون جهت این فرضیه که بین نسل های مختلف در حوزه دینداری اختلاف معنی داری وجود دارد، برابر ۰/۰۰۰ می باشد که از ۰/۰۵ کوچکتر است. بنابراین فرضیه صفر آزمون مبنی بر عدم وجود اختلاف معنی دار در حوزه دینداری بین نسل های مختلف رد می شود. یعنی بین نسل های مختلف از لحاظ دینداری بطور کلی اختلاف معنی داری مشاهده می شود.

جدول ۹: بررسی حوزه دینداری بین نسل‌های مختلف در دهستان کارده

نام بعد	مقدار آماره آزمون فیشر	مقدار احتمال آنالیز واریانس یک طرفه	نتیجه آزمون	تحلیل
حوزه دینداری (کل)	۱۱,۰۱۷	۰/۰۰۰	رد فرضیه صفر	بین نسل‌های مختلف اختلاف معنی داری وجود دارد

ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

تحلیل فضایی تفاوت نسلی در حوزه دینداری در سطح منطقه مورد مطالعه

با توجه به جدول شماره (۹) از بررسی مقدار احتمال آزمون آنالیز واریانس یک طرفه می‌توان نتیجه گرفت که بین نسل‌های مختلف در حوزه دینداری در اکثر روستاها مانند روستاهای آل، بلغور، جنگ، گوش و مارشک اختلاف معنی داری وجود دارد.

جدول ۱۰: تحلیل فضایی تفاوت بین نسلی در حوزه دینداری

نام روستا	مقدار آماره آزمون فیشر	مقدار احتمال آنالیز واریانس یک طرفه	نتیجه آزمون	تحلیل
آل	۴,۸۴	۰,۰۱۴	رد فرضیه صفر	بین نسل‌های مختلف اختلاف معنی داری وجود دارد
بلغور	۲,۹۲	۰,۰۴۳	رد فرضیه صفر	بین نسل‌های مختلف اختلاف معنی داری وجود دارد
جنگ	۸,۶۷۲	۰,۰۳۵	رد فرضیه صفر	بین نسل‌های مختلف اختلاف معنی داری وجود دارد
کارده	۱,۷۸	۰,۱۸۹	پذیرش فرضیه صفر	بین نسل‌های مختلف اختلاف معنی داری وجود ندارد
کریم آباد	۰,۲۷۴	۰,۷۸۵	پذیرش فرضیه صفر	بین نسل‌های مختلف اختلاف معنی داری وجود ندارد
کلاته عربها	۰,۶۴۹	۰,۵۸۳	پذیرش فرضیه صفر	بین نسل‌های مختلف اختلاف معنی داری وجود ندارد
گوش	۰,۰۳۴	۰,۰۳۴	رد فرضیه صفر	بین نسل‌های مختلف اختلاف معنی داری وجود دارد
مارشک	۰,۰۰۸	۰,۰۰۸	رد فرضیه صفر	بین نسل‌های مختلف اختلاف معنی داری وجود دارد

ماخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

بررسی ارتباط بین عوامل مکانی-فضایی و تفاوت بین نسلی در حوزه دینداری

برای بررسی رابطه بین عوامل مکانی و میزان تفاوت‌های نسلی در حوزه دینداری میان روستاهای دهستان کارده از آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون و من ویتنی مطابق جدول شماره (۱۰) استفاده شده است. نتایج آزمون ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد میان جمعیت روستا با میزان تفاوت‌های نسلی در حوزه دینداری ارتباط معنی داری وجود ندارد. یعنی میزان جمعیت روستا تاثیری بر افزایش یا کاهش تفاوت‌های نسلی در حوزه دینداری نداشته است. اما میان فاصله روستا تا مرکز دهستان و فاصله روستا از شهر مشهد با میزان تفاوت‌های نسلی در حوزه دینداری رابطه مثبت و معنی داری مشاهده می‌شود. بدین معنا که با افزایش فاصله روستا از مرکز دهستان و شهر مشهد تفاوت‌های نسلی در حوزه دینداری افزایش می‌یابد. همچنین بر اساس نتایج آزمون من ویتنی بین نوع راه روستا و میزان تفاوت‌های نسلی اختلاف معنی داری وجود ندارد. یعنی بین روستاهای دارای راه آسفالت یا شوسه از نظر میزان تفاوت‌های نسلی اختلاف معنی داری مشاهده نشده است. از طرفی چون تمامی روستاها دارای موقعیت یکسان یعنی پایکوهی می‌باشند، بنابراین این فاکتور نوع روستا، در ارتباط با تفاوت‌های نسلی مورد آزمون قرار نگرفت. با توجه به اینکه از میان چهار شاخص عوامل مکانی، فقط بین دو شاخص فاصله روستا تا مرکز دهستان و فاصله روستا از شهر مشهد با میزان تفاوت‌های نسلی رابطه معنی داری وجود دارد، بنابراین در مجموع می‌توان گفت رابطه قوی و مستحکمی میان میزان تفاوت‌های نسلی و عوامل مکانی در بعد فاصله از شهر مشهد و مرکز دهستان وجود دارد.

جدول ۱۱: ارتباط بین عوامل مکانی - فضایی و میزان تفاوت های نسلی در حوزه دینداری

شرح	آزمون آماری	جمعیت روستا	فاصله روستا تا مرکز دهستان	فاصله روستا تا مشهد	نوع راه
دینداری	مقدار ضریب همبستگی پیرسون / آماره آزمون من ویتنی	۰/۴۵۵	۰/۷۹۳	۰/۷۳۳	۲۸
	-	۰/۰۷۷	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۶۷۳
	نتیجه آزمون	پذیرش فرضیه صفر	رد فرضیه صفر	رد فرضیه صفر	پذیرش فرضیه صفر
	تحلیل	-	**	**	-

ماخذ: یافته های پژوهش، ۱۳۹۲ * ** بین عوامل مکانی و متغیرهای تحقیق رابطه معنی داری وجود دارد.

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

یافته های پژوهش حاکی از این است که تفاوت نسلی در زمینه ارزش های دینی و دینداری در جامعه روستایی وجود دارد. عواملی مانند افزایش نسل جوان و گسترش ارتباطات در جوامع روستایی در بروز این تفاوت ها تاثیرگذارند. حوزه این تفاوت شامل کلیه ابعاد دینداری مطالعه شده، در پژوهش حاضر است؛ به عبارتی در تمامی ابعاد عاطفی، اعتقادی، پیامدی و رفتاری دینداری اختلاف معناداری میان نسل های مختلف مشاهده می شود. در مقایسه با تحقیقات پیشین مانند بررسی شکاف نسلی به لحاظ وضعیت دینداری دو نسل دهه ۵۰ و ۷۰ (با تأکید به بعد مناسکی)، تمایل و گرایش نسل جوان نسبت به مناسک دینی در تمامی ابعاد مورد نظر کمتر می باشد و تحقیقات دیگری با عنوان مقایسه ارزش های مذهبی بین دو نسل دختران و مادران شهرهای لار و جهرم، بررسی کیفی شکاف نسلی ارزشی بین مادران و دختران در مشهد با تأکید بر ارزش های دینی و پژوهش تحولات دینداری بر اساس تفاوت های نسلی در ایران (۱۳۵۳-۱۳۸۸) که نشان می دهند بین نسل جوان و بزرگسال در زمینه ارزش های دینی تفاوت نسلی حاکم است، در کل مادران مذهبی تر از دختران هستند و در سال ۸۸ دینداری گروه سنی ۵۰ سال به بالا نسبت به نسل جوان بیشتر است نتایج تحقیق حاضر تایید می شود اما تفاوت به گونه ای نیست که بتوان از آن به شکاف نسلی رسید. تفاوت در این سطح، بیشتر نشان دهنده وجود ظرفیت تغییر در جامعه روستایی است، که این خود بیش از آنکه پدیده ای منفی تلقی شود یا پیامدهای منفی به بار آورد بیانگر پویایی جامعه روستایی و خروج از سکون است. گروه های سنی مختلف به اقتضای سنشان منظرهای متفاوتی دارند و این تفاوت بیشتر به دلیل اقتضای سن افراد است. بطور کلی میزان تفاوت در گرایش به ارزش های دینی به لحاظ بعد اعتقادی در بین نسل های مختلف کمتر از سایر ابعاد است. مطابق انتظار میزان گرایش به دین در تمامی ابعاد آن میان نسل بزرگسال پررنگ تر از سایر نسل هاست. در پایان به منظور بررسی فرضیه اول تحقیق از آزمون آنالیز واریانس یک طرفه استفاده شد. مقدار احتمال آزمون جهت این فرضیه که « بین نسل های مختلف در حوزه دینداری تفاوت معنی داری وجود دارد» برابر ۰/۰۰۰ می باشد که از ۰/۰۵ کوچکتر است. بنابراین فرضیه صفر آزمون مبنی بر عدم وجود تفاوت معنی دار در حوزه دینداری بین نسل های مختلف رد می شود. یعنی بین نسل های مختلف از لحاظ دینداری تفاوت معنی داری مشاهده می شود.

به منظور بررسی فرضیه دوم تحقیق «بین عوامل مکانی و میزان تفاوت های نسلی در حوزه دینداری میان روستاهای دهستان کارده رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد» از آزمون های ضریب همبستگی پیرسون و من ویتنی استفاده شد. از میان چهار شاخص عوامل مکانی، بین دو شاخص فاصله روستا تا مرکز دهستان و فاصله روستا از شهر مشهد با میزان تفاوت های نسلی رابطه معنی داری وجود دارد یعنی با افزایش فاصله از شهر مشهد و مرکز دهستان میزان تفاوت های نسلی در حوزه دینداری در دهستان کارده افزایش یافته است. در این قسمت فرضیه صفر آزمون پذیرفته می شود یعنی رابطه قوی و مستحکمی میان میزان تفاوت های نسلی و عوامل مکانی (فاصله از مادرشهر مشهد) در این دهستان وجود دارد.

در این ارتباط راهکارهایی از قبیل اهمیت دادن به نگرش‌های نسل جوان و ارتباط با آنها از طریق واسطه قرار دادن نیروها و نهادهای اجتماعی جدید و غیر دولتی همچنین با توجه به نقش تاثیرگذار رسانه‌های جمعی در طرز تلقی و نگرش افراد، ارتقاء برنامه‌های رسانه‌های داخلی و توجه به جوانان روستایی در برنامه‌ها و محتوای آنها، تقویت بنیان خانواده، ارائه برنامه‌های آموزشی برای خانواده‌ها در زمینه آثار نامطلوب استفاده از برخی رسانه‌های خارجی و اجتناب از زدن برچسب بی‌دینی به نسل جوان می‌توان جهت تقویت ارزش‌های مذهبی آنان گام‌های ارزنده‌ای برداشت.

منابع

۱. آزاد ارمکی، تقی، (۱۳۸۹)، جامعه‌شناسی در ایران: جامعه‌شناسی مناسبات بین نسلی، نشر علم، تهران، چاپ اول.
۲. آزاد ارمکی، تقی، (۱۳۸۳)، رابطه بین نسلی در خانواده ایرانی، انجمن جامعه‌شناسی ایران، تهران: نشر آگه.
۳. آزاد ارمکی، تقی و غفاری، غلامرضا، (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی نسلی در ایران، انتشارات پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، چاپ دوم.
۴. آزاد ارمکی، تقی؛ فرند، مهناز و خزاعی، طاهره، (۱۳۸۱)، بررسی تغییرات فرهنگی در شهر تهران، فصلنامه فرهنگ عمومی، شماره ۲۶.
۵. احمدی، یعقوب، (۱۳۸۸)، وضعیت دینداری و نگرش به آینده دین در میان نسل‌ها مطالعه موردی شهر سمنجان، نشریه معرفت فرهنگی اجتماعی، سال اول، شماره اول، صص ۱۷-۴۴.
۶. استانداری خراسان رضوی، (۱۳۹۲)، آخرین وضعیت تقسیمات کشوری شهرستان مشهد. مشهد: استانداری خراسان رضوی.
۷. اسماعیلی، رضا، (۱۳۸۱)، هویت فرهنگی و فاصله‌گیری نسل‌ها در جامعه شهری اصفهان، فصلنامه رشد علوم اجتماعی، دور جدید، شماره ۲۰ و ۲۱.
۸. بارلس، کریستوفر، (۱۳۸۲)، ذهنیت بین نسلی (دیدگاهی روان‌کاوانه درباره اختلاف نسل‌ها)، ترجمه حسین پاینده، فرهنگ و زندگی روزمره (۱)، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات.
۹. بهار، مهری و رحمانی، سحر، (۱۳۹۱)، بررسی شکاف نسلی به لحاظ وضعیت دینداری دو نسل دهه ۵۰ و ۷۰ (با تأکید بر بعد مناسکی)، فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، سال سوم، شماره ششم، صص ۹-۳۶.
۱۰. توکلی، مهناز، (۱۳۸۰)، ارزش‌های مذهبی دو نسل دختران و مادران؛ شکاف یا پیوستگی، نامه پژوهش، سال پنجم، شماره ۲۰-۲۱.
۱۱. ربانی، رسول، صفایی نژاد فتحیان، (۱۳۸۴)، فاصله نسلی با تأکید بر وضعیت دینداری و ارزش‌های اجتماعی (مطالعه موردی شهر دهدشت در سال ۱۳۸۲)، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان (علوم انسانی)، جلد نوزدهم، شماره ۲، صص ۲۱-۴۰.
۱۲. ربانی، علی و محمدزاده یزد، عاطفه، (۱۳۹۱)، بررسی کیفی شکاف نسلی بین مادران و دختران در مشهد با تأکید بر ارزش‌های دینی، جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و سوم، شماره پیاپی ۴۶، شماره دوم، صص ۶۵-۸۸.
۱۳. رجایی، علیرضا و بیاضی، محمد حسین، (۱۳۸۱)، بررسی تعارضات فرهنگی، اجتماعی، مذهبی، اعتقادی و سیاسی بین والدین و نوجوانان در شهر مشهد، فصلنامه فرهنگ خراسان، سال دوم، شماره ۵-۶.
۱۴. رضوی زاده، سید نورالدین، (۱۳۸۵)، تفاوت‌های نسلی در روستاهای ایران، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۳۴، صص ۱۹-۴۶.
۱۵. رفیع پور، فرامرز، (۱۳۷۷)، توسعه و تضاد، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۱۶. شجاعی زند، علیرضا، (۱۳۸۴)، مدلی برای سنجش دینداری در ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۱، صص ۳۴-۶۶.
۱۷. صابری، مصطفی، (۱۳۸۹)، بررسی شکاف نسلی دینی در بین جوانان و فرزندان پسر آنها (مورد شهر قم)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی، استاد راهنما: احمد حسینی حاج بکنده‌ای.
۱۸. صدرا، علیرضا و قنبری، علی، زیر نظر رضا صالحی امیری، (۱۳۸۷)، ارزش‌های حاکم بر جامعه ایرانی، تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک.
۱۹. طالبان، محمد رضا و رفیعی بهابادی، مهدی، (۱۳۸۹)، تحولات دینداری بر اساس تفاوت‌های نسلی در ایران (۱۳۵۳-۱۳۸۸)، مسایل اجتماعی ایران، سال اول، شماره ۲، صص ۸۵-۱۱۴.
۲۰. قاضی نژاد، مریم، (۱۳۸۳)، نسل‌ها و ارزش‌ها: بررسی و تحلیل جامعه‌شناختی تفاوت‌گرایشات ارزشی نسل جوان و بزرگسال، پایان‌نامه دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
۲۱. کلاکی، حسن، (۱۳۸۷) مقایسه ارزش‌های مذهبی دو نسل جدید و پیشین در ایران، نامه پژوهش فرهنگی، سال نهم، شماره دوم، صص ۱۷۱-۱۹۷.
۲۲. کلاتری، خلیل، (۱۳۸۲)، سنجش سطح توسعه روستایی در شهرستان تربت حیدریه، ۷۹-۱۳۶۵، پژوهش‌های جغرافیایی، ش ۴، صص ۴۱-۵۴.
۲۳. معیدفر، سعید، (۱۳۸۳)، شکاف نسلی یا گسست فرهنگی (بررسی شکاف نسلی در ایران)، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۴، صص ۵۵-۸۰.

۲۴. مقدس، علی اصغر و نوروزی، فاطمه، (۱۳۹۰)، مقایسه ارزش های مذهبی بین دو نسل دختران و مادران شهرهای لار و جهرم، فصلنامه مطالعات زنان، سال ۹، شماره ۳، صص ۷-۳۶.

۲۵. نوروزی، فاطمه، (۱۳۸۹)، شکاف نسلی از لحاظ ارزش های مذهبی بین دو نسل دختران و مادران (مطالعه موردی دبیرستانهای شهر جهرم)، نشریه پیک نور، سال هشتم، شماره اول، صص ۳۰-۴۳.

26. Jessica Dennis, Tatiana Basañez, and Anahita Farahmand, (2010), Intergenerational Conflicts Among Latinos in Early Adulthood: Separating Values Conflicts With Parents From Acculturation Conflicts, *Journal of Behavioral Sciences*, 32(1), 118-135

27. Voas, David & Crockett, Alasdair, (2005), Religion in Britain: Neither nor Belonging, *British Sociological Association*, Vol 39 (1): 11-28.

28. Okagaki, Lynn and Hammond Kimberly a., et al., (1999), socialization of religious beliefs, *Journal of applied development psychology*, 20(2).pp 273-294.

29. Wehmeier, Sally and Ashby, Michael, (2000), *Oxford: advanced learners dictionary (sixth edition)*, Oxford University Press.